



אוצר בית דין: שיוק הפירות

א. תשלום הוצאות

1. הרב שאול ישראלי (חוות בנימין, ח"ג ס' צח):

הגיע זמן... שלוחי בית דין שוכרין פועלים... לפנינו איפוא ארגון משוכלל, שנעשה כולו בפיקוח ב"ד ע"י שלוחיהם, השוכרים פועלים לבצע המלאכה על כל שלביה השונים, למטרת חלוקת הפרי לבני העיר, כל משפחה לפי צרכיה. לא נזכר כאן מקור הכספים שבית הדין צריך לגייס בכדי לכסות ההוצאות הכרוכות בזה, הן בשכירת הפועלים, והן בשימוש בכלי המלאכה הנדרשים לכך. והרי חלוקת הפרי הייתה לכל אנשי העיר, ולא רק לעניים, שיתכן שיזונו מקופה של צדקה, אך שאר האוכלוסיה ודאי שלא מקופת הצדקה יקבלו. על כרחך אתה אומר שבחלוקת הפירות יובא בחשבון ההוצאות שהיו כרוכות מסביב עד שהגיע לאוצר בית דין שבעיר, כולל גם עצם ההוצאה הכרוכה עם החלוקה, והיו כל אלו שמקבלים הפירות מכסים זאת מכיסם. מסתבר שגם שלוחי בית דין המנצחים על המלאכה, אף הם קיבלו שכרם, כפי טרחתם. ואכן היה לפני מכתב מאת מרן הגאון הצדיק רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל... שפירט את המנהג של ירושלים בשנת השמיטה שבתקופה שלפנינו, שזה היה על פי המתכונת הזו. ומסופר שם איך שהיו מתחלקים הענבים, שכל אחד היה משלם לפי חשבון ההוצאות והטירחה וכן עשו מלאכתם בשליחות בית דין, כשעל כל בקבוק היה חותם ועליו המחיר שנקבע על פי ההוצאות והטירחה... אלה הנהנים מן הפירות בערים ישלמו עבור ההוצאות הכרוכות על ידי שכירת פועלים לבצירה ולמסיקה וכו'. יש להביא בחשבון גם את ההוצאות המוקדמות שנעשות לצורך שמירת הפרי מקלקול, שזה יכול לכלול גם את העבודות שנעשות לצורך זה עוד בשנה השישית, וכן מאלו הנעשות בשביעית עצמה, כגון ריסוס לשמירה מהמזיקים. כל זה ניתן לחישוב, שמקבלי הפרי המוכן ומגיע לידי הצרכנים יצטרכו לשלם תמורתם. יוצא איפוא, שניתן לחקלאים שיעשו את כל הפעולות והמלאכות הנצרכות לשמירת הפרי בצורה תקינה, על ידי התמנותם כשליחי בית דין, שיקבלו התמורה על פי חישוב מדויק מוטעם הממונים לזה על ידי בית דין... והשכר יחושב להם רק על פי מה שהשקיעו ובתור שכר פועלים שמקבלים שכר לא עבור הפרי אלא עבור עמלם.

2. דרך אמונה (הל' שמיטה פ"ו ה"ב, ביאור ההלכה):

ובאמת נסתפק מרן בזה אם אפשר לגבות מעות ההוצאות שלפני הלקיטה כגון ההשקאה ושאר העבודות, דבתוספתא לא נזכר אלא מלקיטה ואילך שוכרין פועלים וכמו שהבאנו בדרך אמונה. ויש מקום לומר שאין מוטל על בית דין לדאוג שיהיו

פירות כאן שהתורה הפקירה הכל ומה שיצמח יצמח ורק כשיש כבר פירות מוטל על בית דין לדאוג שיתחלקו כראוי וזה טובת בני העיר ובפרט למש"כ הרמב"ן שכל האוצר בית דין נעשה שלא יבואו לעכבן או לעשות מהן סחורה וזה שייך רק אחר הלקיטה. אמנם בנוסח אוצר ב"ד שסידר מרן ז"ל שהענקנו בד"א משמע שהסכים לחשוב גם ההוצאות שלפני הלקיטה ואולי גם לפני שביעית כיון שעושה לצורך הציבור שיהיה להם פירות היו ג"כ צורך הציבור. ומ"מ אפשר דכ"ז כשכבר נעשה אוצר בית דין אבל לגבות ההוצאות שעשה לפני שעשו אוצר בית דין אין לנו וצ"ע.

ב. מכירת תוצרת אוצר בית דין לגויים

3. תוספתא (שביעית פ"ה הכ"א):

מאכילין את אכסניא פירות שביעית. ואין מאכילין לא את הגוי, ולא את השכיר פירות שביעית. ואם היה שכיר שבת, שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע, או שקצצו מזונותיו עליו, מאכילין אותו פירות שביעית.

4. ספרא (בהר פרשה א, א):

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך... ולשכירך ולתושבך הגרים עמך. ולשכירך מן הגוי, ולתושבך מן הגוי, הגרים עמך לרבות את האכסניא.

5. שו"ת אבני נזר (יו"ד ס' תמה אות ה):

בתורת כהנים הובא ברש"י פירוש החומש ולשכירך ולתושבך אף הגויים. ואף דבקרא דוהיה לכם לאכלה בתורת כהנים לכם ולא לאחרים, פירש בקרבן אהרן שלא יאכיל לנכרי. וכן איתא בתוספתא שלא יאכיל לכותי. והיינו דחשיב הפסד כשמאכיל לנכרי כמו שאסור להאכיל לבהמה שביעית מאכל אדם. ומ"מ אם הבהמה באה מעצמה תחת התאנה אין צריך למנעה כמבואר ברמב"ם, והכא נמי לענין נכרי להאכיל לנכרי חשיב הפסד ואסור. ואם הנכרי לוקח מעצמו שפיר דמי והוי הפקר לדידה.

6. הרב נסים קרליץ (בתוך: פירות שביעית, עמ' רצז):

גוי שבא לחנות שמיטה לקנות פירות שביעית, וחנות זו מוכרת גם למי שלא חתם על מינוי שליחות (למכור פירות נכרים לשומרים קדושת שביעית בפירות אלו), יש לצדד להתיר למכור לו אם יש חשש איבה.

7. הרבנות הראשית לישראל (חוזר מס' 5 סעיף 15):

אע"פ שאין למסור פירות בקדושת שביעית לידי נכרי שאיננו סמוך על שולחנו של היהודי, אין צורך לחשוש מחמת העובדה שחלק מהפירות יגיעו לידי לא יהודים הקונים אף הם בחנויות

תוצרת אוצר בית דין, כיון שפשטות ההלכה היא שהפירות תוצרת אוצר בית הדין הינם הפקר גם לגויים. במטע וה"ה ברשות בית הדין הינם הפקר גם לגויים.

הפירות לעיר ועוד הוצאות, לא שייך בזה הטעמים של איסור מידה ומשקל, שהם משום סרך סחורה.

ג. פירות למי שלא ישמור קדושה

8. תוספתא (שביעית פ"ד ה"ה):

אין מוכרין פירות שביעית לחשוד על השביעית.

מנחת ביכורים (שם): דלא ינהג בהם קדושת שביעית.

9. חזון איש (בתוך: נתיב השמיטה, עמ' פב):

מותר לתת פירות אוצר בית דין גם למי שאינו שומר תורה ומצוות.

10. רמב"ם (הל' שמיטה פ"ו ה"י):

דמי שביעית אין פורעין מהם את החוב, ואין עושין בהן שושבינות, ואין משלמין מהן תגמולין, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת, אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים וצריך להודיע.

11. הרב נסים קרליץ (חוט שני, הל' שמיטה פ"ו ה"י):

ומהאי טעמא, המוכרים פירות שביעית יש להם להודיע, וכן כשאוצר בית דין מחלק פירות צריכים להודיע.

ד. שקילת פירות אוצר בית דין

12. רמב"ם (הל' שמיטה פ"ו ה"ג):

כשמוכרין פירות שביעית אין מוכרין אותן לא במידה ולא במשקל ולא במניין, כדי שלא יהיה כסוחר פירות בשביעית, אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה להודיע שהוא הפקר ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר.

13. פאת השלחן (הל' שביעית סי' כו ס"ק י):

זה שכתב רבינו כדי שלא יהיה כסוחר במכירתו בצמצומי המידות והמשקולות והמניינים... וזה עיקר הטעם.

14. שו"ת אז נדברו (ח"י סי' מה):

ויותר נראה כעת שעיקר הטעם הוא משום סחורה... שבזה לא מספיק אלא צריך לעשות מעשה שינוי בעצם המכירה בזה יזכור שהוא הפקר ולא ניתן לסחורה אלא לאכלה.

15. הרב נסים קרליץ (חוט שני, הל' שמיטה עמ' שצ):

הורה מרן החזו"א זצוק"ל שאין איסור משקל ומנין בחלוקת פירות שביעית של אוצר בית דין. וטעמא דמלתא נראה, דכיון דיסוד תקנת אוצר בית דין אין זה אלא חלוקת הפירות לציבור... ושלוחי בית דין לא מוכרים ולא סוחרים בפירות רק נותנים לציבור את מה שהתורה הפקירה עבורם, אין איסור לשקול ולמדוד פירות שביעית שמחלק עם חבריו מה שליקטו מן ההפקר... ומה שגובה כדי לידע ליקח את הסכום המדויק של ההשתתפות בהוצאות של בית הדין בקצירת הפירות והבאת



אוצר בית דין: שיווק הפירות

דף הנחיה למעביר השיעור

א. תשלום הוצאות

אחד האיסורים בשנת השמיטה הקשור לשיווק היבול הוא איסור סחורה. כיצד במסגרת תקנת אוצר בית דין ישנה גבייה של תשלום? בנוסף, במסגרת אוצר בית דין היבול הוא הפקר ועל כן הוא קדוש בקדושת שביעית, א"כ על אלו פעולות ניתן לבית הדין לגבות כסף מהצרכן?

הרב שאול ישראלי (1) מתייחס לשאלות אלו. בדבריו הוא מביא את דברי הרב יעקב משה חרל"פ אודות אוצר בית דין שהונהג בירושלים, שכתב: 'אי אפשר לזקוף במחירים אלא שכר טירחא דביצור וכיוצא, שהם נעשים בשביל הפירות להגיעם להזכים אחרי שישלמו שכר טירחא'.¹

הרב ישראלי מרחיב את מגוון הפעולות עליהן ניתן לגבות מחיר מהצרכן, פעולות כאלו שמטרתן היא העמדת היבול הראוי לאכילה. דבריו מבוססים על מהות תקנת אוצר בית דין שעניינה היא יישום דברי התורה 'לאכלה' והנגשת היבול הקדוש בקדושת שביעית לציבור.

דברים אלו באים לידי ביטוי גם בדבריו של הרב חיים קנייבסקי **בדרך אמונה** (2), שיש לחשב אף הוצאות מקדימות משום שהמטרה היא 'צורך הציבור'.

ב. תוצרת אוצר בית דין לגויים

החננויות המשווקות יבולים של אוצר בית דין פתוחות לכלל הציבור. יתכן ואף גויים יצרכו את התוצרת הקדושה בקדושת שביעית. האם ניתן למכור פירות שביעית לגויים? האם ניתן למנוע מגויים לקנות תוצרת אוצר בית דין?²

בדברי **התוספתא** (3) מבואר שאין מאכילים את הגויים ביבול שביעית, אך מקור זה עומד בסתירה לדברי **ספרא** (4) שם מבואר שישנו ריבוי להאכלת גוי ביבול השביעית.

לדברי **שו"ת אבני נזר** (5), אמנם אין להאכיל את הגוי בידיים אך אם הוא לוקח מעצמו את יבול השביעית אין למנוע זאת ממנו. לאור דברים אלו, בחננויות המשווקות תוצרת אוצר בית דין אין למנוע מגוי המעוניין לרכוש יבול זה.

הרב נסים קרליץ (6) העלה טיעון שונה ולפיו אין למנוע גוי לרכוש יבול שביעית בחנות משום חשש איבה. בהנחיות של **הרבנות הראשית לישראל** (7) נאמר שאמנם אין למסור לגוי בידיים יבול שביעית אך יש לשווק כרגיל את התוצרת הקדושה בקדושת שביעית ולא לחשוש אם גם גוי יבוא וירכוש, זאת משום שיבול השביעית הפקר לכולם ואף לגויים.

ג. פירות למי שלא ישמור קדושה

בתוצרת חקלאית של אוצר בית דין יש קדושת שביעית במה שקשור לאכילתם. ישנן חנויות בהן רוכשים תוצרת זו גם יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות, וישנה סבירות שהם לא יודעים כיצד עליהם לנהוג עם תוצרת זו בביתם בעת השימוש בהם. האם נכון לשווק תוצרת כזו למי שאינו יודע כיצד לנהוג בהם?

בדברי **התוספתא** (8) מבוארת ההגבלה על מכירת פירות שביעית לחשוד על השביעית, וב**מנחת ביכורים** (8) הטעים שהסיבה היא משום החשש שלא ינהג בהם קדושת שביעית. **החזון איש** (9) הורה שאין לחשוש לתת יבול של אוצר בית דין למי שיש חשש שלא ישמור על קדושתם.

בדברי **הרמב"ם** (10) מבואר שהמעוניין לתת פירות שביעית לחבירו עליו להודיע שפירות אלו קדושים בקדושת שביעית והוא יידע לנהוג בהם כראוי. לאור זאת כתב **הרב נסים קרליץ** (11)³ שיש להודיע לקונים בחנויות המשווקות פירות שביעית שפירות אלו קדושים ויש לנהוג בהם כראוי.

¹ ראה: הרב יעקב משה חרל"פ (מכתבי מרום אגרת עא).

² להרחבה, ראה: 'תוצרת אוצר בית דין בידי מי שלא ישמור על קדושתם', התורה והארץ (ח"ח עמ' 54-65); 'פירות אוצר בית דין במרכולים בהם קונים גם נכרים', אמונת עתיד (גיליון 76 עמ' 10-18).

³ כ"כ הרב יחיאל מיכל טיקוצינסקי, ספר השמיטה (עמ' לב): 'וצריך להודיע לקונים שהם פירות שביעית ושיאכלום בקדושת שביעית'.

ד. שקילת פירות אוצר בית דין

הפירות והירקות המשווקים על ידי אוצר בית דין קדושים בקדושת שביעית, דבר שגורר בעקבותיו איסור מדידה ושקילה של תוצרת זו. במציאות השיווק של ימינו כמעט שאין אפשרות לשווק פירות ללא שקילה. האם מותר לעשות כן?⁴

בדברי הרמב"ם (12) מבואר שסיבת האיסור לשקול ולמדוד פירות שביעית היא 'כדי שלא יהיה כסוחר פירות בשביעית', ובהמשך דבריו הוא מוסיף: 'אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה להודיע שהוא הפקר'. מפשט דבריו נראה שיש ב' טעמים לאיסור מדידה ושקילה: שלא יהיה נראה הדבר כסחורה בפירות שביעית, וכן להודיע שפירות אלו הם הפקר. ברם, בדברי פאת השלחן (13) והרב בנימין יהושע זילבר בשו"ת אז נדברו (14) מבואר שטעם אחד הוא – להראות בדבר היכר והבחנה שפירות אלו הם פירות שביעית, ומכירתם מתבצעת באופן שונה מבכל שנה. השוני וההבחנה באים לידי ביטוי באיסור המדידה והמשקל, שבאופן כזה 'לא יהיה כסוחר פירות בשביעית', וכאשר המכירה אינה נעשית בדרך הסחורה הרגילה, באה לידי ביטוי מהות השוני 'שהוא הפקר'. לפי הסבר זה בדעת הרמב"ם, המטרה באיסור המדידה והמשקל היא להוות היכר למהותם של פירות השנה השביעית ולאיסוריה. הרב נסים קרליץ (15) מביא את הוראת החזון איש שאין איסור שקילה ומדידה בפירות אוצר בית דין. לדברי הרב קרליץ, הסיבה לאיסור לשקול ולמדוד פירות שביעית היא מאיסור סחורה, אך מכיון שתקנת אוצר בית דין היא חלוקת הפירות ולא סחורה בהם, לפיכך אין איסור שקילה ומדידה.

⁴ להרחבה, ראה: 'שקילת פירות של אוצר בית דין', אמונת עתיך (גיליון 106 עמ' 49-56).